

PROBLEMATICA ANTROPOLOGICĂ ÎN CONTEXT BIOETIC ȘI POLITIC

Dr. *Serghei SPRINCEAN*

*Institutul de Cercetări Juridice și Politice
al AȘM*

THE ANTHROPOLOGIC PROBLEMATICS IN BIOETHICAL AND POLITICAL CONTEXT

Summary: In the paper is analyzed the problematics of intellectual, spiritual and biological enhancement of human being, and its importance for sustainable development of human civilization for overcoming contemporary global multidimensional crisis. Science and philosophy were substantially involved in the process of qualitative enhancement of society, as well as of human individual's life and condition, during entire history, from ancient epoch to the present age. Sustainability of human civilization ever, and especially in controversial contemporary times of fulminant technological progress, depends directly on human integrity, potential and power in relationship with surrounding nature. In this context, the human enhancement, enriched with bioethical and political experience and tools, can provide a set of efficient paths to solve and overcome contemporary global multidimensional crisis. Bioethical, historical and political approaches are applied in this research.

Keywords: human being, bioethics, global crisis, human enhancement, eugenics, sociobiology, demography, sociogenetics.

Rezumat: În lucrare este analizată problematica îmbunătățirii intelectuale, spirituale și biologice a omului, importanța sa pentru dezvoltarea durabilă a civilizației umane în perspectiva depășirii crizei globale multiaspectuale contemporane. Pe parcursul istoriei, din antichitate până în zilele noastre, știința și filosofia au fost substanțial implicate în procesul de perfecționare calitativă a societății, precum și a vieții și condiției umane la nivel individual. Sustenabilitatea civilizației depinde direct de integritatea, potențialul și forța umană în relația sa cu natura înconjurătoare la toate etapele evoluției sale, dar mai ales în epoca contemporană, caracterizată printr-un progres tehnologic fulminant. În acest context, perfecționarea ființei umane, îmbogățită cu experiența și instrumentarul bioetic și politic, poate identifica căi viabile și eficiente de soluționare și depășire a crizei globale contemporane. Abordări bioetice, istorice și politologice sunt aplicate în cercetarea de față.

Cuvinte-cheie: ființă umană, bioetică, criză globală, perfecționare umană, eugenie, sociobiologie, demografie, sociogenetică.

Știința și filosofia din toate timpurile și-au adus contribuția substanțială și și-au manifestat interesul nestăvilat pentru îmbunătățirea calitativă a vieții societății și individului. Din acest punct de vedere, la studiul asupra omului și a comunității umane, asupra raporturilor dintre aceste două elemente fundamentale ale vieții pe Terra au contribuit personalități marcante ale științei și filosofiei, precum Aristotel, cu operele sale *De animalibus historia* și *Politica*, în care a dezvoltat ideea cu privire la „zoon politikon”, Friedrich Nietzsche, o altă somitate din domeniul filosofiei, care a contribuit decisiv la elaborarea conceptului antroposofic de „supraom” în opera sa *Așa grăit-a Zarathustra*, alături de zeci de filosofi și savanți iluștri.

Problema îmbunătățirii calității omului, a creșterii artificiale, prin tehnici, proceduri și inginerii biomedicale, a capacităților lui naturale există din timpuri ancestrale. „Fabricarea” omului din elemente componente primare, din organe prelevate de la alți indivizi umani, alte specii de mamifere ori cultivate artificial pentru a-i conferi abilități și forțe specifice cât mai aproape de un anumit ideal al individului uman, fie în sfera estetică, fie în cea intelectuală, a comunicării paranormale sau în domeniul exercitării puterii politice asupra întregii omeniri prin potențialul suprauman provenit dintr-o viziune strategică de a adopta și implementa decizii politice cu un impact macro-social extraordinar, a preocupat în egală măsură de-a lungul timpului și oamenii de știință, și oamenii de artă. Astfel, un apogeu al gândirii artistice și științifice centrate pe identificarea posibilităților și căilor probabile de creare a supraomului a fost atins în secolul al XIX-lea, la începutul epocii contemporane, în perioadă când progresul științific și elaborările excepționale ale oamenilor de știință din astfel de domenii precum biologia, chimia, fizica au determinat un salt tehnologic nemaivăzut până atunci [1, p. 30].

Tot în acest segment de timp încep să apară și teoriile filosofice, deducții științifice, dar și opere artistice, precum romanul *Frankenstein* (1818), axat pe mitul Golemului, care au panicat opinia publică. Ele atenționau societatea asupra urmărilor imprevizibile și dezastruoase la scară mondială ale cercetărilor și experimentelor implicând subiecți umani, scăpate de sub control. Romanul *Frankenstein* al scriitoarei britanice Mary Shelley a fost mai târziu ecranizat și reprodus de nenumărate ori, producând de fapt un efect invers decât cel scontat de către autori și public. Cartea adesea a incitat comunitățile științifice și clasa politică să reacționeze nu prin moralizarea și raționalizarea investigațiilor științifice, impunerea

unui control strict asupra viitoarelor proiecte, ci prin proliferarea pericolelor tehnico- și antropogene, prin sporirea numărului și nivelului de risc al cercetărilor în domeniul biofizicii, fizicii nucleare, biomedicinii și antropologiei, generând în consecință, pe plan global, o concurență total illogică și irațională pe termen lung, de natură tehnologică. Această tendință s-a resimțit mai cu seamă în sfera elaborării noilor tipuri de armament de distrugere în masă, pe dimensiunea resurselor naturale în genere, dar mai ales pe cea a resurselor energetice, culminând cu cele două războaie mondiale din secolul XX soldate cu victime și suferințe umane nemaîntâlnite în istoria umanității din toate timpurile [2, p. 76].

De fapt, ideile cu privire la crearea pe cale artificială, prin intervenția omului de știință, a unui individ perfect care să răspundă rigorilor timpului său, ideal adaptat la ritmurile sporite ale vieții în perioada industrializării totale, susținute și prin numeroase teorii biologice prin care se exacerba nejustificat importanța elementului biologic din natura umană pentru progresul omenirii și civilizației, precum teoria darwinismului social, igiena biologică, teoria selecției și sterilizării eugenice și mai ales rasismul, a continuat la sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX, să constituie un subiect prioritar pentru oamenii de știință în cercetările lor din domeniile biomedicale cele mai avansate la acea vreme, precum genetica umană, tehnicile de diagnosticare, ginecologice și chirurgicale noi, metodele de inseminare umană artificială (intravaginală, intracervicală sau intrauterină), dar și pentru politicieni în discursurile acestora și prin strategiile adoptate la nivel local și național, racordate la recomandările oamenilor de știință [3, p. 83].

Un caz aparte, spre exemplu, îl constituie Charles Davenport, profesor de biologie la Harvard, care, fiind unul dintre liderii mișcării eugenice din SUA, a fost implicat direct în sterilizarea a peste 60 mii de persoane, în mare parte de culoare sau cu diverse handicapuri, în cadrul activității Biroului statistic de eugenie din SUA – „Eugenics Record Office”, înființat în anul 1910 și finanțat direct până la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial de către Mary Harriman (văduva baronului de căi ferate E.H. Harriman), de către familia Rockefeller prin intermediul Institutului Carnegie. El a instituit în 1898 Laboratorul de igienă genetică „Cold Spring Harbor”, iar în 1904 și un program eugenic similar pe lângă Carnegie Institute of Washington, elaborând principiile și pilonii fundamentali ai politicii eugenice de îmbunătățire a speciei umane, aplicată în SUA. Astfel, către anul 1927, în peste 25 de state au fost adoptate legi eugenice speciale cu privire la

sterilizarea forțată a persoanelor de culoare și eutanasia celor cu handicap în baza deciziilor curții, politici ce au influențat în sens direct abordările teoretice și strategiile demografice promovate pe continentul european începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea [4, p. 118].

La începutul secolului XX, atare abordări de origine darwinistă, eugenice și rasiale au devenit ideologii de stat și doctrine socio-politice dominante până la mijlocul secolului XX, mai ales pe fondalul dezvoltării rapide a unor regimuri autoritare și totalitare, precum cel sovietic în URSS, cel nazist în Germania hitleristă și cel fascist în Italia. În contextul evoluției cultului personalității liderilor totalitari – V. Lenin, A. Hitler, I. Stalin, B. Mussolini, aceștia au fost declarați de către comunitatea științifică a timpului său, aservită intereselor politice ale momentului, drept supraoameni sau *homo sapiens futuris* – prototipuri ale oamenilor viitorului, atribuindu-li-se calități intelectuale și psihoneurologice supraomenești. Este bine știut faptul că Adolf Hitler recunoștea în opera sa *Mein Kampf* (1924) drept sursă principală de inspirație pentru politica sa de exterminare a reprezentanților raselor „inferioare”, precum evreii și țiganii, care a constituit baza ideologică a celui de-al III-a Reich, ca fiind teoriile înaintate de către celebrii eugenști și rasiști americani, precum Thomas Hunt Morgan, Madison Grant etc.

Și în URSS au fost demarate cercetări socio-genetice importante referitoare la implementarea politicii bolșevice pentru îmbunătățirea eredității, ai căror promotori au fost fondatorii unor instituții specializate: Yuri Filipchenko (la Petrograd) și Nikolai Koltsov (la Moscova). În așa fel, cel din urmă a fondat, în anul 1918, Institutul de Biologie Experimentală (ajutat de Alexandr Serebrovsky, Solomon Levit etc.), unde se efectuau încrucișarea omului cu maimuța, sterilizarea forțată experimentală, investigații asupra creierului uman etc., fiind o instituție interdisciplinară la interferența dintre genetică, antropologie experimentală, biomedicină, demografie, igienă rasială sau eugenie, axat preponderent pe elaborarea și transpunerea în practică a celui mai amplu program eugenic din țara sovietelor de inseminare umană artificială. Acesta viza posibilitățile cele mai eficiente de transmitere oamenilor din generațiile viitoare, considerați simple instrumente umane fără drept de replică în edificarea viitorului om de tip sovietic, a intelectului superior al cărui purtător era considerat V. Lenin, precum și un număr extrem de redus de revoluționari – camarazi de arme ai liderului bolșevic, capacitățile mentale ale căruia erau estimate ca fiind egale cu ale cel puțin

100 de persoane de nivel intelectual mediu, ipoteză infirmată oficial de savanții sovietici nu mai devreme de sfârșitul anilor '60 ai secolului XX.

În perioada imediat premergătoare celui de-al Doilea Război Mondial, ca și în anii conflagrației globale, au fost implementate numeroase proiecte eugenice de „îgienizare rasială”. Prin acestea au fost comise crime odioase de transpunere în practică a celor mai inumane experimente biomedicale și antropologice asupra omului cu scopul acumulării de cunoștințe și posibilități practice de intervenție în natura umană pentru a o modifica după bunul plac al elitelor socio-politice [5, p. 235].

În urma discreditării și dezumanizării teoriilor de formare artificială a unor oameni superiori, implementate de naziști în lagărele de concentrare, eugenia de asemenea pierde din popularitate. Ca rezultat, vor apărea „noi” teorii ce vor prelua în mare parte ideile premergătorilor și fondatorilor teoriilor eugenice din secolul XIX, pentru a organiza și a controla creșterea demografică pe plan global, dar și în anumite regiuni ale lumii, a eficientiza sectorul sanitar și sistemul de protecție a sănătății publice.

Astfel, în a doua jumătate a secolului XX, în SUA și Europa de Vest sunt puse în circulație teoria planificării familiale în locul igienei rasiale și sterilizării sau teoria biologiei sociale în locul darwinismului social. Apar concepte și termeni precum „transumanismul”, „controlul asupra creșterii numărului populației”, supraviețuirea omenirii, conservarea populațională, environmentalismul etc. În procesul de aplicare a acestora erau antrenați sute de specialiști naziști: medici și antropologi care au servit sistemul dat până la sfârșitul anilor '70 – începutul anilor '80 ai secolului XX în vederea elaborării sistemelor bio-militare ca de exemplu a armelor biologice sau climatologice etc., precum dr. Josef Mengele, supranumit „îngerul morții” sau prof. Otmar Freiherr von Verschuer, directorul „Kaiser-Wilhelm-Institut für Anthropologie, menschliche Erblehre, und Eugenik”, bine cunoscuți prin experimentele oribile pe care le-au efectuat pe oamenii încarcerati în acest scop și care au inițiat și condus odioasele „selecții” ale evreilor deportați din toată Europa în lagărul nazist de concentrare de la Auschwitz-Birkenau.

Eugeniiști concepeau elaborarea omului nou, a unei societăți formate din indivizi umani superiori celor care populează planeta Pământ, numai în condițiile unei dictaturi a științei de natură „soft”, în calitate de sistem socio-politic de organizare a colectivităților umane bazat pe puterea rațiunii și logică, adevăr științific și calcul, pronostic și planificare,

sub patronajul nemijlocit al unei oligarhii elitiste, al cărei scop primordial nu este doar menținerea acestei poziții dominante față de restul umanității, ci regenerarea și dezvoltarea permanentă a speciei umane pentru a mări șansele omului de a supraviețui și a dăinui pe Terra [6, p. 16].

În acest context, teoriile eugenice au constituit un catalizator important pentru numeroase discuții contradictorii în perioada respectivă în spațiul vest-european și nord-american, generând astfel de opere, precum romanul *1984* (1948) aparținând lui George Orwell sau utopia *Brave New World* (Minunata lume nouă, 1931) scrisă de Aldous Huxley, lucrare realizată în mare parte sub influența fratelui său – biologul Julian Huxley (fondatorul transumanismului).

Ideile fraților Huxley au stat la baza formării binecunoscutei mișcări sociale și intelectuale „Potențialul Uman”, continuatoarea mișcării „New Age”. Aceasta din urmă își propunea asocierea și coagularea unei mase critice suficiente de oameni aparținând elitelor naționale, precum și realizarea transformării acestor indivizi umani în ființe superioare și evolute, capabile să genereze o transformare benefică radicală la nivel global și să-și asume răspunderea socio-politică pentru o astfel de metamorfoză a societății umane.

Acest sistem dictatorial în baza principiilor și legităților științifice se pronostica să se producă dacă nu la scară globală, ceea ce era mai dificil din cauza diversității culturilor, modelelor socio-politice eterogene și nivelului diferit de dezvoltare și progres civilizațional, intelectual și științifico-tehnologic, cel puțin la scară regională sau locală sub impactul și ca rezultat al promovării eficiente a unor astfel de abordări, inclusiv prin mecanisme democratice, participative și pe larg acceptate de către populația în prealabil informată, pregătită și educată corespunzător, pentru a conferi o mai mare legitimitate și sustenabilitate unui astfel de regim dictatorial al științei asupra sociumului.

În ultimele decenii se face remarcată, în condițiile extinderii problematicii bioetice și creșterii importanței macro-sociale a aspectelor biomedicale ale progresului tehnologic și științific, conexiunea dintre teoria eugenică și doctrina neoliberală. Acest fapt dă naștere unei noi tendințe contemporane – eugenia liberală, care exercită o influență semnificativă atât asupra oamenilor de știință, a clasei politice și factorilor decizionali, cât și asupra opiniei publice largi.

La etapa actuală de promovare și sporire a importanței eugenice și eugeniiștilor, ținând cont de principiile și normele bioetice contemporane și pre-

zența acestora din urmă în funcțiile sociale și politice cheie, în cadrul proceselor decizionale și manageriale, inclusiv la cel mai înalt nivel mondial, teoreticienii și practicienii eugenisti liberali se confruntă, mai cu seamă, cu problema accepțiunii de către masele largi ale populației a dezideratelor și idealurilor tradiționale eugeniste, modificate și actualizate sub impactul priorităților omenirii de la începutul secolului XXI, precum criza mondială pluridimensională, degradarea ecologică a stării planetei ca rezultat al impactului nociv al factorilor antropogeni, pericolul tot mai mare al unei catastrofe de natură atomică de proporții care pot depăși limitele planetare, dar și sub influența idealurilor și valorilor liberale concentrate în jurul libertăților și drepturilor persoanei ca entitate centrală și măsură a valabilității și confirmării aplicabilității practice a construcțiilor teoretice de modernizare a societății contemporane și de organizare cât mai rațională și cât mai conformă necesităților și intereselor umane pe termen lung, a biosferei ca un habitat natural al omenirii în univers.

În această situație, se recurge la un șir de metode și căi de persuasiune a opiniei publice, a comunității științifice în întregime ei, a politicienilor din opoziție etc., incluzând remedii și posibilități de influență asupra voinței și facultăților intelectuale personale și de grup de natură farmacologică, socio-psihologică, comunicațional-informativă etc., în vederea realizării dezideratelor eugeniste amintite, care ar presupune o înrăutățire a situației individuale, o degradare simțitoare a nivelului de viață a fiecăruia dar cu scopul atingerii unui ideal suprem precum supraviețuirea speciei umane prin păstrarea șanselor generațiilor viitoare de oameni la un mediu sănătos de viață, accesul acestora la resursele naturale epuizabile în viitor [7, p. 56].

În perioada postbelică, numeroase cercetări biomedicale și experimente au fost întreprinse cu scopul îmbunătățirii speciei umane în sensul global, dar și creșterii capacităților individuale ale persoanei. De cele mai multe ori, asemenea experimente erau însoțite de încălcări flagrante ale normelor moralității generale, ale principiilor eticii profesionale medicale sau a omului de știință, de asemenea sunt multe cazuri de încălcare a legislației naționale și convențiilor internaționale, adoptate după constatarea unor tratamente și atitudini degradante față de persoana implicată în cercetarea biomedicală.

Cel mai grav însă rămâne faptul că majoritatea experimentelor biomedicale ce au ca scop găsirea unor remedii medicale sau farmacologice noi, sporirea capacităților umane individuale sau implementarea unor proiecte eugenice și de optimizare a planifi-

cării demografice în contextul sistemului de sănătate publică sunt secretizate de guvernele naționale, mai ales de regimurile ce nu se conformează normelor democratice și de transparentizare a actului guvernării.

Astfel, în SUA, unul dintre statele cu cel mai mare număr de cercetări biomedicale și cel mai mare grad de protecție a subiecților cercetărilor, cu un grad superior de transparență socio-politică, potrivit unor statistici oficiale date publicității de către Congresul SUA, în perioada dintre 1910 și 2000 s-au produs peste 20 mii de cercetări biomedicale experimentale, secretizate la momentul efectuării acestora. Dintre acestea, cele mai cunoscute și mai inumane, care au avut un impact major asupra ajustării sistemului juridic și bioetic mondial și național din SUA, a fost experimentul Tuskegee, care s-a implementat pe parcursul a 40 de ani, în perioada dintre 1932 și 1972, constând în infectarea a peste 400 bărbați de culoare cu sifilis, fără a fi izolați corespunzător și fără a li se acorda o asistență medicală minimă, pentru a putea fi observați în mediul lor de viață în vederea acumulării informației cu caracter științific despre evoluția acestei maladii. În urma experimentului au decedat câteva sute de persoane nevinovate și neinformate dintre bărbații infectați, soțiile, copiii și alte rude ale acestora, iar efectele experimentului se resimt și în prezent. Abia în 1997, președintele Bill Clinton și-a cerut public scuze pentru ceea ce s-a întâmplat la Tuskegee.

Un alt caz cutremurător din istoria SUA l-a constituit experimentul armelor biologice în metrourul din New York în anul 1968, efectuat sub patronajul Pentagonului, în care au fost implicate spitale civile care constatau efectele agenților biologici nocivi asupra organismului uman. Peste un milion de oameni fuseseră afectați atunci.

Celebrul filosof și laureat al premiului Nobel, Bertrand Russell, în lucrarea sa *The Impact of Science on Society* (1952), remarca probabilitatea inevitabilă a diferențierii intelectuale, ocupaționale, economice dar și biologice a elitelor conducătoare de restul populației, care poate ajunge chiar să devină aproape o separare dintre specii diferite [8, p. 49]. Totodată, metodele farmacologice și medicale, precum și dieta specială, administrate din fragedă copilărie, pot fi niște metode eficiente de inducere a unei obediențe și ascultări a celor mulți și guvernați față de guvernării superiori până și din punct de vedere biomedical, ceea ce constituie un aspect de o importanță organică pentru buna funcționare a sistemului dictaturii științei și tehnologiei într-o societate eficientă și rațională [8, p. 62].

Cu toate acestea, prin prisma valorilor și principiilor bioetice aplicate la fenomenul politic, ca și a celor mai importante acte internaționale, precum Codul de la Nürnberg (1947) sau Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), prin prisma convențiilor regionale adoptate mai cu seamă de Consiliul Europei, cum ar fi Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (1950), Convenția Europeană pentru protecția drepturilor omului și a demnității ființei umane față de aplicațiile biologiei și medicinei, Convenția privind drepturile omului și biomedicina (1997) etc., preocuparea primordială a comunității mondiale trebuie să fie respectarea drepturilor omului și formarea unor condiții de bunăstare accesibile pentru toți. Toate acestea urmează să concorde cu principiile bioetice ale echității și justiției, descurajând eficient încercările elitiste de limitare a accesului democratic al persoanelor la puterea politică și funcțiile decizionale în societate, precum și relațiile și tendințele ce vin să monopolizeze exercitarea atribuțiilor de administrare publică și gestionarea afacerilor sociale.

Petru Jireghea. *Portretul Dorinei*, tempera pe pânză suprapusă pe carton, 700×500 mm, 1983. Din colecțiile MNAM

Pe parcursul ultimelor decenii, sub impactul presiunii organizațiilor internaționale de a promova principiile bioetice și a le aplica în practica curentă în statele asociate, se atestă un progres vizibil al respectării drepturilor omului și a supremației principiilor bioetice asupra celor de interes politic și economic imediat. Acest proces de transparentizare și umanizare a politicului în domenii de cercetare experimentală, dar și în vasta practică de guvernare, poartă denumirea de bioetizare. Fenomenul ia amploare odată cu conștientizarea de către societate și guvernanți a plenitudinii pericolelor ce le comportă criza globală contemporană.

Bibliografie

1. Țirdea T. N. Segmente ale problemei omului în filosofie, știință și bioetică. În: *Bioetica, Filosofia, Economia și Medicina în strategia de supraviețuire a omului: probleme de interacțiune și interconexiune / Materialele Conferinței a VIII-a Științifice Internaționale, 23-24 aprilie 2003, Chișinău*. Red. șt. T.N. Țirdea, Chișinău: CEP Medicina, 2003, pp. 29-32.
2. Спринчан С. Л. Роль биоэтических стратегий в преодолении кризисного этапа в развитии социума. În: *Сахаровские Чтения 2010 года: Экологические проблемы XXI века. Материалы 10-й международной научной конференции, 20-21 мая 2010 года. I часть, под ред. С. П. Кундаса, С. Б. Мельнова, С.С. Позняка. Минск, МГЭУ им. А. Д. Сахарова, 2010, стр. 76-77.*
3. Astărăstoae V., Stoica O. Genetică versus Bioetică. Iași: Polirom, 2002, 256 p.
4. Sprincean S. Aspecte politice și bioetice ale problematicii biosecurității. În: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice [Chișinău]*, Nr. 3, 2010, pp. 112-122.
5. Roșca L. Supraviețuirea, moralitatea și potențialul personalității umane: analiză teoretico-metodologică. Monografie. Chișinău: CE UASM, 2007, 329 p.
6. Спринчан С. Социально-политические аспекты Биоэтики в процессе эволюции стратегии выживания Человека. În: *Человек в пространстве болезни: гуманитарные методы исследования медицины. Сборник научных статей. Под ред. Е. А. Адрияновой, Саратов: Изд. центр Наука, 2009, стр. 13-19.*
7. Sprincean S. Concepts of justice in social, political and bioethical contexts. În: *Сахаровские чтения 2012 года: экологические проблемы XXI века: материалы 12-й междунар. науч. конф., 17-18 мая 2012 г., г. Минск, Республика Беларусь, под ред. С. П. Кундаса. Минск, МГЭУ им. А. Д. Сахарова, 2012, стр. 56-57.*
8. Russell B. *The Impact of Science on Society*, 4-th edition. New York: AMS Press. 1968, 118 p.